Львів

1939–1941

Український Інститут Національної пам'яті

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ

Український інститут національної пам'яті

Інститут Національної Пам'яті - Комісія у справах злочинів
проти польського народу

Львів

1939-1941

Український інститут національної пам'яті

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Сценарій **виставки:**
Маріуш Зайончковський та канд. іст.н. Олег Павлишип

Концепція **виставки** та наукова консультація;
др іст.н. Рафал Внук, проф. Ярослав Грицак, др. філ. н. Оля Гнатюк

Графічна концепція:
Магдалена Слядецька

Переклад:
Оля Гнатюк

Цифрова обробка та макетування:
KARTPOLsc. Lublin

Документи і а фотографії зі збірок:
Центральний **державний** кінофотофоноарчів України імені Г. С. Пшеничного
Центральний державний історичний архів України у Львові
Державний архів **Львівської** області
Архів Інституту Національної Пам'яті
Архів Центру Карга у **Варшаві**
Інститут Гувсра в Станфорд
І (ентр міської історії Централ ьно-Сх і дної Європи (м. Львів)
Центр досліджень визвольного руху (м. Львів)
І [аціональна львівська наукова бібліотека України імені В. Стефаника
Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка
Бійліотска-архів Інституту історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка
Південно-східпий науковий інститут в Перемишлі
Музей історії Львівського національного університету ім. Івана Франка
Німецький історичний музей у Берліні
Transit **Film Gmbl I**
Hugo Jager/Timc & Life Pictures/Getty Images/Hash Press Media

Приватні збірки:
ЛОрія Завербного, Ішря Копюбузйтова, Олега Павлишина, Володимира Румянцсва, Івана Турецького

Аіііори висіавки ля купи'і, \сі\г особам та установам,
які спричинилися :ю здійснення піп иегавки, зокрема:
інститутові історичних досліджені, Лі.вівського національ.по; о університету ім. Франка, Посольству Республіки Польща в Україні. Муісю Другої свііової війни
та
Олександрові Бойченку, Владиславоні Гриневичу, Ґкісипові Грицаку, Юрію І \,іи\Л, А нджеЖбіко всякому, Русланові Забілому, Олександрові Зіиченжу, Мирославі Д я дюк, Оксані Дмитерко, Ірині Коглобулакшій, Василеві Кмстю. Марціпу Маявсь кому, Паяну Рокіцькому, Стайіславові Стемпню і а Леонідові Фіпберп.

Вірменський собор

Німецький підрозділ

Українською - Львів, польською - T.wów, на їдиш та німецькою - Lemberg. Для українців - найважливіше місто Західної України, для поляків - місто, «завжди вірне» Польщі, для євреїв - центр громадського життя. Після розпалу Австро-Угорщини 1918-1919 рр. почалася боротьба за столицю краю - Львів, яка закінчилася перемогою поляків. У міжвоєнний період часиипа українців вважала польську владу нелегітимною. Натомість серед поляків поширеним u гало переконання u нелояльності українців, а почасти і євреїв щодо Речі Посполитої.

До початку П світової війни Львів був багатокультурною центральноєвропейською метрополією, **єдиним** містом в Європі ч трьома катедрами: греко-католицькою, **римо-католицькою** та вірменською. У міжвоєнну добу, попри формальну рівність, поляки становили привілейовану групу громадян Речі Посполитої. Таке становище українців, білорусів, євреїв стало пропагандистським

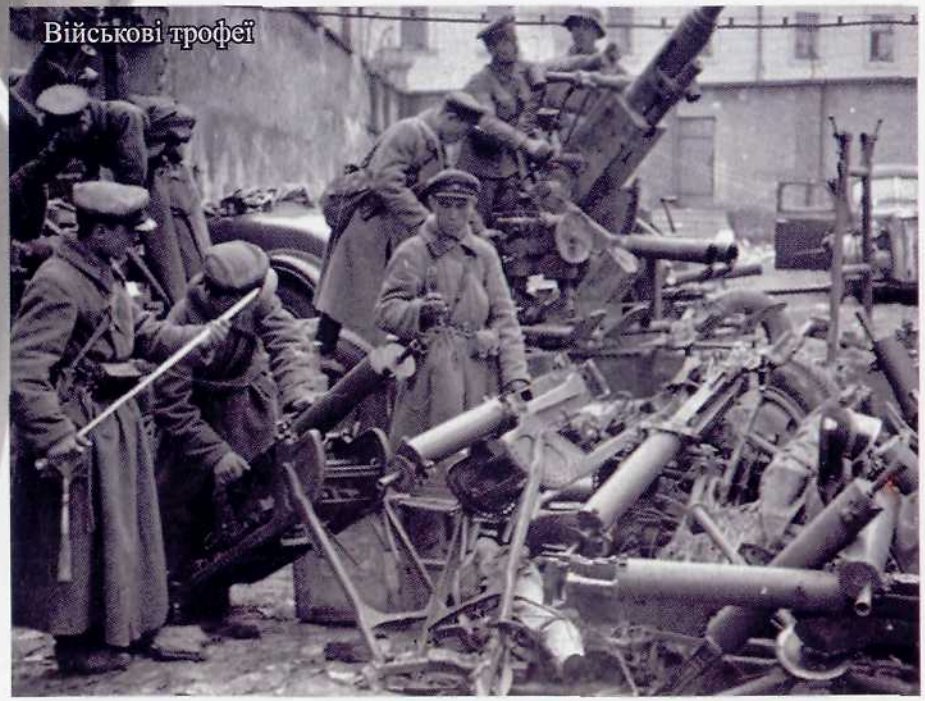
Військові трофеї

Розмова радянських та німецьких офіцерів

ŻOŁNIERZE!

^ ччщи ·'-f.ririłih dni jrm^i polska została

npsl. nanca, ковно, вильно w ilości przeszło 100000 osób dobrowo·ln I,- jiwfttli na naszą ЯroiII;

Żołnierze! * >· IK'"^^!» *am' (> LO i J kim walczycie? Dla czego narażacie Opór wasz jest bezskuteczny. Oficerowie pędzą was na bezsensowną rzeź. Oni nienawidzą was i wasze mdsi * lu oni rozstrzelali waszych delegatów, propozycją o poddaniu $ii; \n- *цrzcie swym oficerom. Oficerowie i generałowie są waszymi wrogami. chcą oni waszej śmierci.

Żołnierze! hijtiL jił.crn.- I ®-'ji мії* \ie podporządkowujcie się rozkazom waszych oficerów. Pędzcie ich z waszej ziemi. Przychodźcie śmiało do nas, do waszych braci do Armji Czerwonej. Tu znajdziecie uwagę i troskliwość.

Pamiętajcie, że tylko Armja Czerwona wyzwoli naród polski z nieszczęsnej wojny, i uzyskacie możność rozpocząć pokojowe życie.

Wierzcie nam! Armja Czerwona Związku Radzieckiego—to wasz jedyny przyjaciel.

Dowdd r i h m l u I kratrtsk lt^ Ł **TIMOSZENKO.**

DO MIESZKANCÓW LWOWA!

Polski rząd uciekł za granicę.
Polska armia całkiem pobita, faksamo wasze siły
Rosjanie jako sprzymierzeńcy Niemiec przekroczyli granicę i podczas
niemieckiemu wojsku rękę,
wróg jest całkowicie okrążonym! Każdy opór bez sensu!

NIEMIECKA KOMENDA OZNAJMIA:

20.9 o godz. 12 ze-ję przybędzie parlamentarz przy wschodnim skrzyżowaniu kolei z gościńcem Lwów- Gródek, który, w tym samym czasie tam upełnomocnionego oficera polskiej armii uzbroja. Pojazd tego polskiego parlamentarza jest gościniec Lwów-Gródek. Niemiecka wojsko z tą rozkazu, ciemne przepuszczenie go.

Rzecz następujące warunki poddania:

1.) Miasto musi się lw. wszystkich zakresach dnia 21.9.39 o godz. [illegible]
2.) Miasto musi się a ne gotymne poddać.
3.) W razie by temu żądaniu zadość było uczynionym:
a.) na zarząd miasta i policja się natychmiast niemieckemu dowódcy musza podporządkowyć. I w tem celu deputacje do godz. 10.00 dnia 21.9 do kartatową przy gościńcu 30 Gródek wysłać.
b.) mają, że zawowie się znajdujące się wojskowe na przeznaczonych miejscach złożyć broń a główna jego komenda ma się dnia 21.9 o godz. 10.00-ej w Sławczańach zgłosić.
4.) Gdyby tym żądaniom nie chcieli zadość uczynionym, no kiedy dnia wyżej - [illegible] wojsk. Także mieszczanin powyżej lat 50. Dziś nie są zamieszkanymi, dnia 20.9 od godz. 10.00 do godziny 18.00 sposobności, miasto na gościńcach do Winnik i do Zboisk [illegible] Mazepinów lub wojsk kiemi pomiędzy te-

W tym wypadku będzie atak bez wszelkich względów dnia 21.9. o godz. 10.00 przeprowadzonym.

NIEMIECKA 6t6IVNSKOMEMM

Радянська та німецька летючки. Карта з штаб-квартири Гітлера, з позначеними позиціями німецьких та радянських військ та демаркаційною лінією, 17 IX 1939

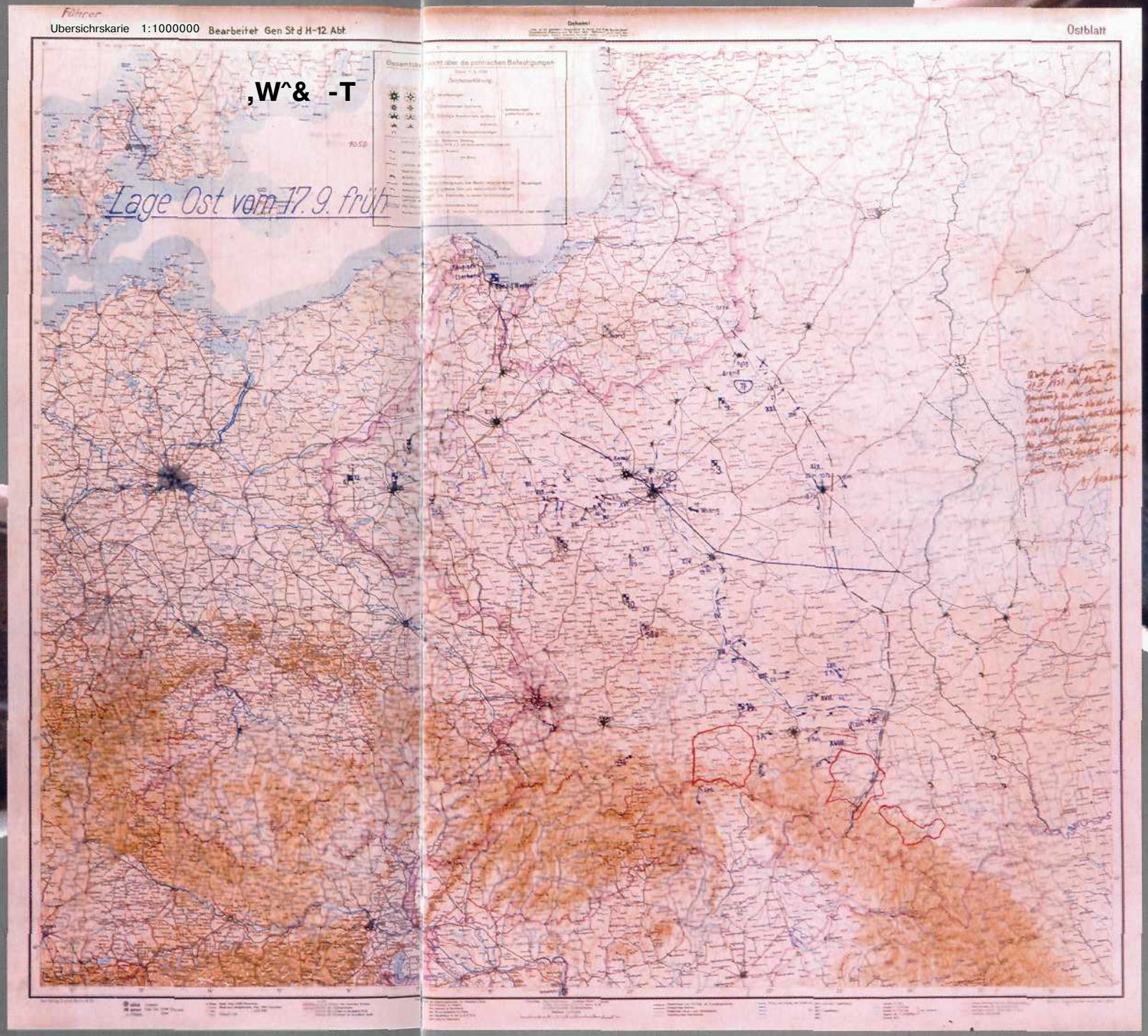

приводом для вторгнення Червоної армії у вересні 1939 року. Кремль подавав свою участь у розчленуванні Польщі як захист місцевого населення, хоча насправді анексія Західної України і Західної Білорусії була безпосереднім наслідком пакту Ріббентропа-Молотова.

1 вересня 1939 підрозділи вермахту вторглися на територію Речі Посполитої, а згодом, 17 вересня, її кордони перетнула Червона армія. Вересень 1939 р. був для поляків початком національної трагедії, центральним символом якої став розстріл НКВС 22-х тисяч полонених польських офіцерів у Катині. Радянська влада намагалася легітимізувати анексію: провела з цією метою 22 жовтня 1939 року «вибори», а 26-29 жовтня - Народні збори Західної України, які звернулися з проханням про приєднання до СРСР. Радянська влада утверджувалася передовсім з допомогою репресій, намагаючись знищити не лише підпільний рух, а й усі «підозрілі елементи». Загроза репресій постійно супроводжувала корінних мешканців міста, а також втікачів з німецької зони окупації, які опинилися у Львові.

Для українців приєднання Галичини і Волині до Української РСР означало не стільки «возз'єднання», про яке говорила пропаганда, скільки кінець громадянського суспільства та початок репресій, що охопили спочатку еліту, потім - членів підпілля; згодом карався будь-який акт спротиву. У новій, лише формально українській, по сутіж – радянській адміністрації, корінні українці не допускалися до керівних посад, на які призначалися винятково прибульці зі Сходу. Український досвід 1939–1941 рр. можна визначити як «розукраїнення українською», себто совєтизацію під гаслом українізації. Афористично висловився про це композитор Станіслав Людкевич: «Нас визволили - і нема на то ради».

Ставлення євреїв до нової влади визначалося перш за все тим, що вона була порятунком від нацистів. Певна частина, особливо молодь, щиро раділа встановленню радянської влади, але більшість, зокрема, релігійні євреї, дистанціювалася від неї. Львівські євреї, а надто ж - єврейські біженці із центральної Польщі, також

Народні збори Західної України

Маніфестація у Львові

Площа Міцкевича

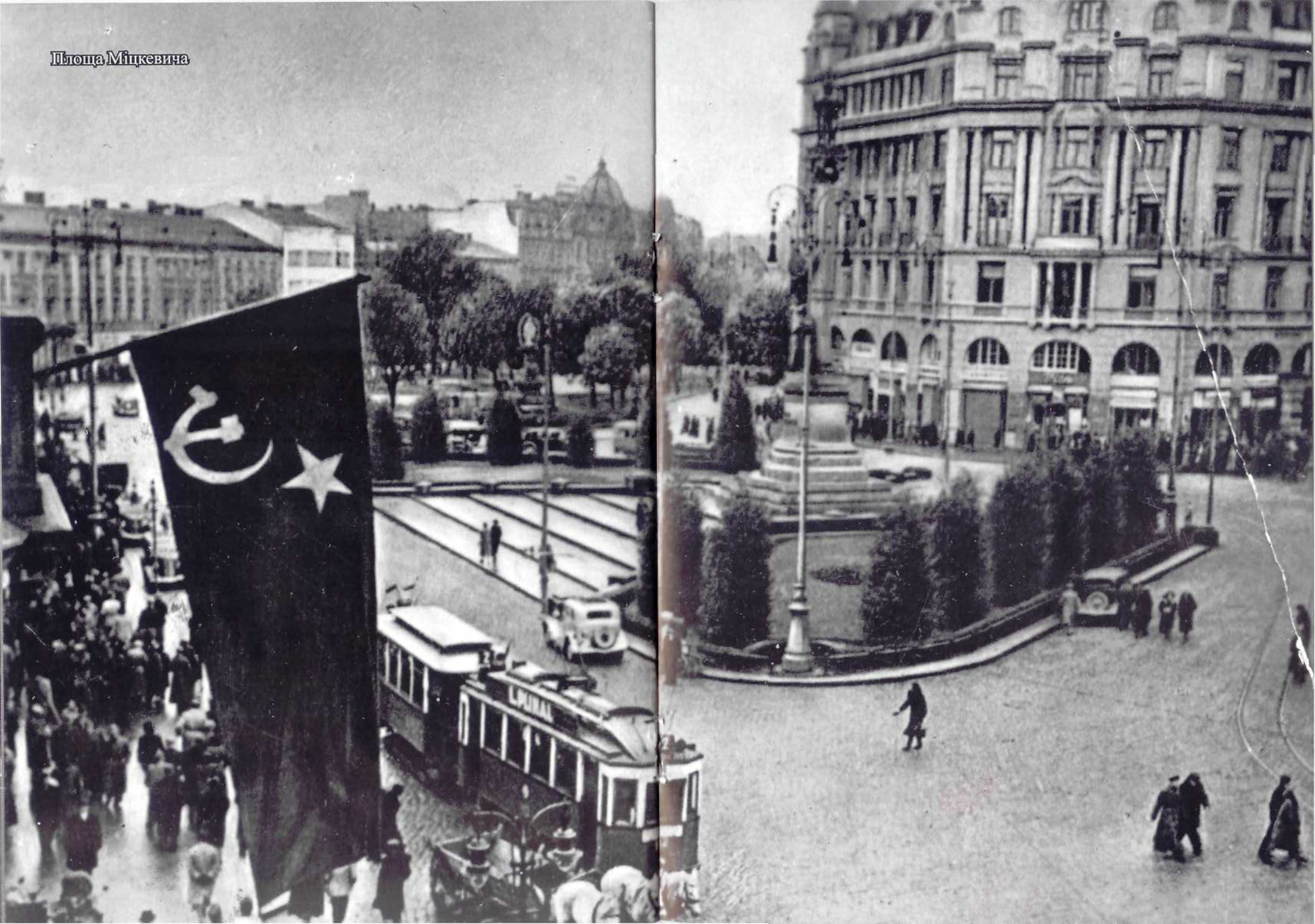

зазнали репресій та депортацій. Однак на тлі пізнішої трагедії Голокосту період 1939-1941 рр. у пам'яті євреїв закарбувався як відносно спокійний.

Протягом 21 місяця більшовицької влади місто змінило свої обличчя. Унаслідок репресій довоєнні національні та суспільні еліти припинили своє Існування. Львів втратив свій традиційний міщансько-інтелігентський характер. Націоналізація промисловості, торгівлі та банків, запровадження рубля як грошової одиниці з курсом, винятково невигідним для корінних мешканців та вигідним для прибульців, призвели до зубожіння населення. Переслідування релігійних громад додатково послабили громадськість Львова.

Трагічний досвід совєтизації не об'єднав, а ще більше роз'єднав мешканців Львова. Радянська влада провокувала міжетнічні антагонізми, в різні періоди фаворизуючи одних і - відповідно - переслідуючи інших. Були, звичайно, й випадки солідарності, коли всупереч усьому представники різних груп рятували одні одних.

Кінець радянської влади і початі; німецької для мешканців Львова був особливо трагічним. НКВС знищило кілька тисяч в'язнів у львівських тюрмах, а нацисти, звинувативши у цьому злочині євреїв, спровокували українське населення до погрому. Гестапо арештувало і розстріляло польських професорів. Крім того, після спроби проголошення української держави, Гестапо арештувало лідерів ОУН-Б.

Львівський університет

Підрозділ НКВС

Відкриття львівських тюрем

Протягом 1939-1945 рр. Львів втратив бл. 80% свого давнього ітселегшя. Більшість місцевих сиреїв загинула у Голокості. Сталінський режим депортував поляків. Більшість української еліти була репресована або рятувалася втечею па Захід.

У колективній свідомості значної частішії українці is, як і білорусів та росіян, події 1939 -1941 р. відступають па другий план порівняно з періодом 1941-1945 рр. Однак значення цих подій годі недооцінювати. Для українців та поляків, як і для інших надій регіону, цей тпяі-ічнийоюсвітГ став пілтунтя^шозшій ного руху, що врешті-решт у 1989.-И 91 рр. покшло кінець комушсіичній системі.

Панорама Львова

Сьогодні Львів - культурний центр незалежної України Із понад 700-тисячним населенням, 90% якого становлять українці. Львів зумів відновити свій багатокультурний характер. Цс місто, в якому Захід і Схід таки зустрічаються.

Ця виставка - спроба розказати трагічну історію Львова періоду 1939-1941 рр., що поєднує розрізнені три пам'яті: українців, поляків, євреїв.

др іст. н. Рафал Внук, др іст. н., проф. Ярослав Грицак,
др філ. и. Оля ***Гнатюк***

Опубліковані документи

Archiwum Ringelblwna. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy, t. 3, *Relacje z Kresów,* oprać. A. Żbikowski, Warszawa 2000.

Комар Люба, *Процес 59-ти.* Львів 1997.

Митрополит Лндрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939-1944 рр.), Київ 2005.

Спогади

Chciuk Andrzej, *Ziemia księżycowa,* Londyn 1972.

Czurak Stanisław, *Świadectwa. Lwów w cieniu Kofymy,* Warszawa 2007.

Домбровський Олександер, *До історії Львівського університету в 1939 -1941 рр. (Спогад у 20-ті роковини),* Київ-Філадельфія 1960.

Haider Franz, *Dziennik wojenny,* t. I, *Od kampanii polskiej do zakończenia ofensywy* ***na Zachodzie (14.8.1939-30.6.1940),*** **oprać. HA. Jacobsen,** Warszawa 1971.

Jaz Adam, *We Lwowie za Sowietów [w:\ Lwowskie pod okupacją sowiecką (1939-1941),* red. "l. Bereza, R/cs/ow 2006.

Кедрин Іван. *Життя події . події, і 'помини і коментарі.* Яго Йорк 1976.

Klotz Aleksander. *Zapiski konspiratora 1939-1945,* oprać. G. Mazur, Kraków 2001.

Lanckorońska Karolina. *Wspomnienia wojenne 22 IX 1939- 5 IV 1945,* Kraków 2001.

Lewin Kurt I., *Przeżyłem. Saga Świętego Jura spisana w roku 1946przez syna rabina Lwowa,* Warszawa 2006.

Левін Курт L, *Мандрівка крізь Ілюзії,* Львів 2007.

КазанІвська-Матпа Олена, *h спогадів зв 'язкової* [в:] *Бойові друзі. Збірка спогадів з дій ОУИ (1929-1945).* Із розповідей записав і до друку підготував В.Макар, т. II. Торонто 1993.

Наконечний Євген, *„Шоа" у Львові,* Львів 2006.

Obertyńska Beata, *W domu niewoli,* Rzym 1946.

Паньківський Кость, *Від Держави до Комітету,* Нью Йорк-Торонто 1957.

Пігідо-Правобережний Федір, *„Велика Вітчизняна Війна". Спогади та роздуми очевидця,* Київ 2002.

Західня Україна під большевиками ЇХ 1939—VI1941, ред. М. Рудницька, Нью Йорк 1958.

Монографії, статті

Даниленко Василь, „ *Четвертий поділ "Польщі і встановлення радянського тоталітарного режиму в Західній Україні* [в:] *З архівів ВУЧК, ПІУ, НКВД, КГБ,* Київ 2004, № 1-2.

Hryciuk Grzegorz, *Polacy we Lwowie 1939-1944. Życie codzienne,* Warszawa 2000.

Hryciuk Grzegorz, *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931-1948,* Toruń 2005.

Hryciuk Grzegorz, Stoekyj Jarosław, *Studia nad demografią historyczną i sytuacją religijną Ukrainy,* Lublin 2000.

Грипеївдч Владислап, *Суспільно-політичні настрої населення України в роки Другої світової війни (1939 -1945),* Київ 2007.

Joncs fliyahu, *Żydzi Lwowa w okresie okupacji 1939 -1945,* Łódź 1999.

Лшвин Миколи, Пауменко КІМ, *Львів: Між Птлсром і Сталіном,* Львів 2005.

Mazur Grzegorz, Skwara Jerzy, Węgierski **JerałŁ** *Kronika 2350 dni wojny i okupacji Lwowa 1 IX 1939-5II1946,* Kraków **2007.**

Motyka Grzegorz, *Postawy wobec konfliktu polsko-ukraińskicgo w latach 1939-1953 w zależności od przynależności etnicznej, państwowej i religijnej [w:] Tygiel narodów. Stosunki społeczne i etniczne na dawnych ziemiach wschodniej Rzeczypospolitej 1939-1953,* Warszawa-Londyn 2002.

Musiał Bogdan, *Rozstrzelać elementy kontrrewolucyjne:[1] Brutalizacja wojny niemiecko-sowieckiej latem 1941 roku.* Warszawa 2001.
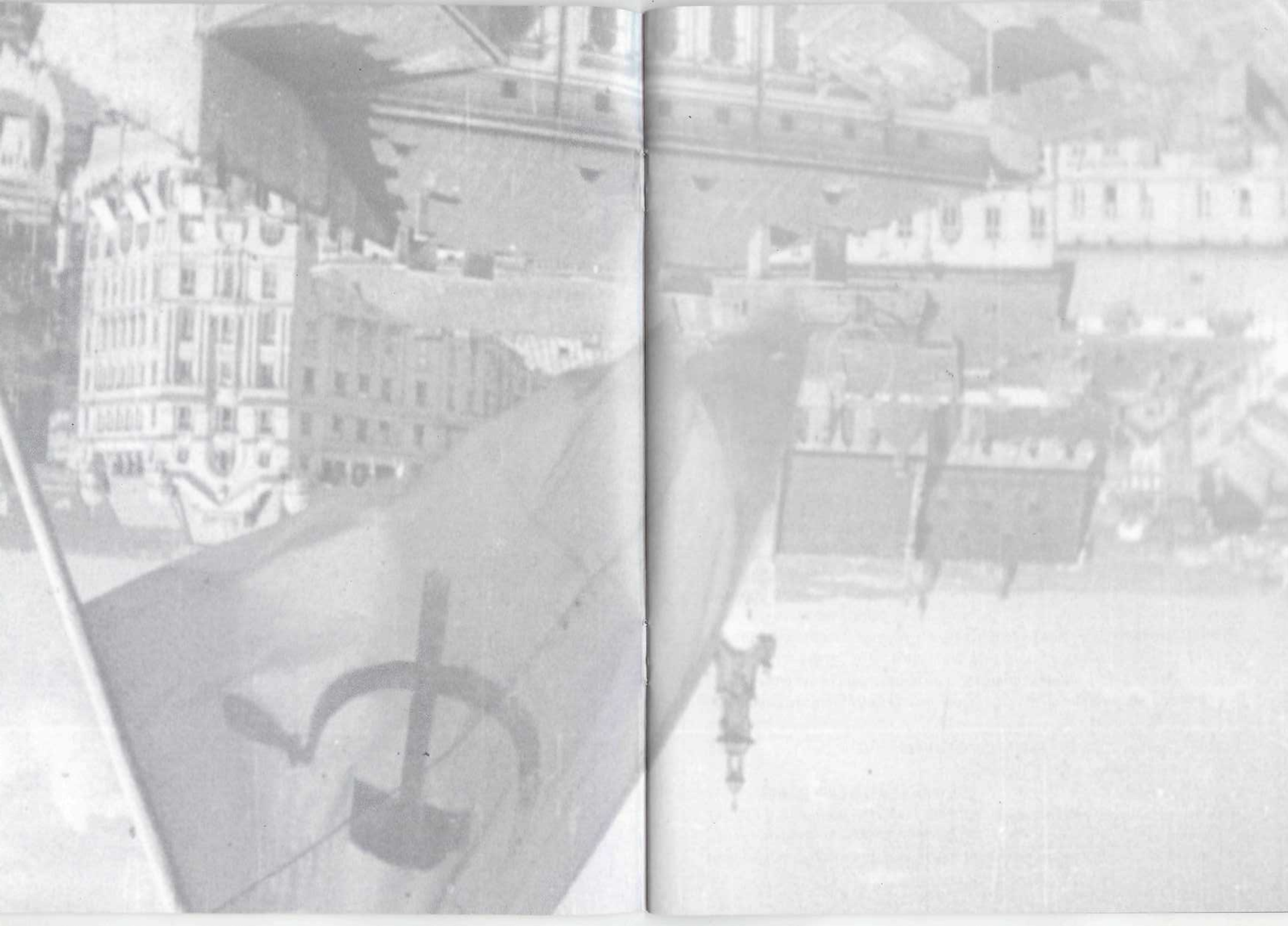
Wfodarkiewicz Wojciech, *Lwów 1939,* Warszawa 2003.